บทที่ 1
อารยธรรมอียิปต์โบราณ

ยุคสำคัญของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ก่อนที่จะกล่าวถึงอารยธรรมอียิปต์โบราณนั้น จำเป็นจะต้องกล่าวถึงขั้นตอนการพัฒนาความเจริญของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์พอเป็นสังเขป กล่าวคือเรื่องราวของมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์นั้น นักประวัติศาสตร์อาศัยผลการศึกษาค้นคว้าและข้อสันนิษฐานของนักโบราณคดีเป็นสำคัญ ทั้งนี้จากการศึกษาของนักโบราณคดีพบว่า ความเจริญของมนุษย์ได้มีการพัฒนาเป็นขั้นตอนแบ่งได้ 4 ยุคคือ

1. **ยุคหิน (The Stone Age)** 1,000,000-4,000 B.C. ความเจริญของมนุษย์เริ่มในยุคหินนี้ ทั้งนี้จัดแบ่งพอเป็นสังเขปได้ 2 ช่วงคือ

1.1 **ยุคหินเก่า (The Paleolithic or the Old Stone Age 1,000,000-9,000 B.C.)** ในช่วงนี้สังคมเมืองยังไม่มี มนุษย์อาศัยอยู่ในป่า ของใช้ทำจากก้อนหินหยาบเพราะยังไม่รู้จักการดัดแปลงให้ประณีตแหลมคม (ดูรูปที่ 1) การใช้ก้อนหินนี้มุ่งใช้เพื่อป้องกันตนเองจากสัตว์ร้ายและเพื่อขว้างปาสัตว์เล็กนำมาเป็นอาหารนอกเหนือไปจากการกินผลไม้และพืชอื่นที่พบหามาได้ มนุษย์ต้องเร่ร่อนแสวงหาอาหารไม่มีหลักแหล่งที่อยู่อาศัยแน่นอน กลางคืนมักอาศัยนอนบนต้นไม้เพื่อความปลอดภัยจากสัตว์ร้าย มีการพบปะกันระหว่างกลุ่ม และในบางครั้งเกิดการรวมตัวกันเพื่อร่วมล่าสัตว์ใหญ่เป็นอาหาร การสื่อความหมายเกิดจากการทำเสียงในลำคอ ในปลายยุคหินเก่านั้นวิวัฒนาการของความเป็นมนุษย์ดูดีขึ้น กล่าวคือของเครื่องใช้รู้จักทำให้แหลมคมขึ้น เริ่มเข้าอาศัยในถ้ำและอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม ศาสนาอยู่ในรูปของความเชื่อในปรากฏการณ์ธรรมชาติ ศพจะถูกนำไป

ฝังพร้อมวางก้อนหินไว้ข้างกาย อันเป็นการสะท้อนให้เห็นว่ามนุษย์เริ่มมีความเชื่อในเรื่องชีวิตภายหลังความตาย ที่สำคัญที่สุดคือมนุษย์รู้จักใช้ไฟโดยบังเอิญ ไฟถูกนำมาใช้เพื่อทำอาหารดิบให้เป็นอาหารสุกและเพื่อความอบอุ่น การที่มนุษย์รู้จักใช้ไฟนี้ถือเป็นจุดเปลี่ยนจากยุคหินเก่ามาสู่ยุคหินใหม่

1.2 ยุคหินใหม่ (The Neolithic or The New Stone Age 9,000-4,000 B.C.) มนุษย์ในยุคหินใหม่นี้ได้พยายามเอาชนะธรรมชาติมากกว่าในอดีตกล่าวคือ ใช้ไฟให้เป็นประโยชน์มากขึ้นโดยมุ่งใช้เพื่อป้องกันตนเองจากสัตว์ร้าย ขับไล่สัตว์ร้ายออกจากถ้ำแล้วมนุษย์เข้าอาศัยอยู่แทน เพื่อให้แสงสว่างและเพื่อปรุงอาหารจากดิบเป็นสุก นอกจากนี้มนุษย์รู้จักการเพาะปลูก การเพาะปลูกเกิดจากการสังเกตของมนุษย์เองขณะอาศัยอยู่ในถ้ำในฤดูฝน ได้เห็นการเกิดและการเจริญเติบโตของพืช ได้มีการรวบรวมประเภทของพืชชนิดต่าง ๆ ไว้และนำไปปลูกเอง เหตุเพราะรู้จักการเพาะปลูกทำให้มนุษย์เลิกการเร่ร่อนแสวงหาอาหาร มีที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่งแน่นอนกว่าอดีตโดยนิยมอาศัยอยู่ในถ้ำ เครื่องมือเครื่องใช้มีความประณีตขึ้นโดยนำก้อนหินมาขัดถูให้แหลมคมและอาจมีการทำด้ามเพื่อสะดวกในการจับถือ (ดูรูปที่ 2) จากความเจริญดังกล่าวทำให้สมาชิกในชุมชนเพิ่มขึ้นเป็นลำดับจำต้องขยายเขตเพาะปลูกออกไป ต้องเก็บสะสมอาหารและเลี้ยงสัตว์ สัตว์ที่เลี้ยงมุ่งใช้เพื่อเป็นแรงงานและอาหาร สุนัขเป็นสัตว์ชนิดแรกที่มนุษย์นำมาเลี้ยง นอกจากนี้มนุษย์ยังรู้จักการปั่นด้าย ทอผ้า ทำภาชนะเครื่องดินเผาใช้ ตลอดจนมีการติดต่อกันระหว่างกลุ่มมากขึ้น ในปลายยุคหินใหม่ที่พักอาศัยนิยมสร้างใกล้แหล่งน้ำมุ่งเพื่อการเพาะปลูกเป็นสำคัญ มีการกำหนดหัวหน้าขึ้นเป็นผู้นำชุมชน ศาสนาเกิดจากความกลัว และจากจุดนี้อารยธรรมโลกโบราณค่อย ๆ เริ่มกำเนิดขึ้นอย่างจริงจัง

2. ยุคทองแดง (Copper Age) เริ่มเมื่อประมาณ 4,000 B.C. ในยุคนี้ทองแดงถูกนำมาใช้ทำของเครื่องใช้บางอย่างแทนหิน ยุคทองแดงเกิดในยุโรปเมื่อประมาณ 2000 B.C.

3. ยุคสำริด (Bronze Age) เริ่มเมื่อประมาณ 3,500 B.C.สำริดเกิดจากการนำเอาทองแดงและดีบุกมาผสมกัน โลหะสำริดถูกนำมาใช้ทำของเครื่องใช้และอาวุธ ยุคสำริดเกิดในอินเดียเมื่อประมาณ 2,700 B.C. ในยุโรปเมื่อประมาณ 1,900 B.C. และในจีนเมื่อประมาณ 1,500 B.C.

4. **ยุคเหล็ก (Iron Age)** เริ่มเมื่อประมาณ 1,500B.C. โดยพวกฮิตไตท์ในดินแดนเอเชียไมเนอร์ ฮิตไตท์เป็นชนพวกแรกที่รู้จักการถลุงเหล็ก เพราะเหล็กมีความคงทนแข็งแกร่ง เหล็กจึงมักถูกนำมาใช้ทำอาวุธ ยุคเหล็กเกิดในยุโรปและอินเดียเมื่อประมาณ 1,000 B.C. ในจีนเมื่อประมาณ 700 B.C. ต่อแต่นี้ไปก็เข้าสู่ยุคใหม่ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

แหล่งอารยธรรมเริ่มแรกของโลก แหล่งอารยธรรมเริ่มแรกของโลกเกิดขึ้นในเอเชียหรือซีกโลกตะวันออกเมื่อประมาณ 3,500 B.C. ณ.บริเวณลุ่มน้ำสำคัญ 4 แห่งคือ

1. ลุ่มน้ำไนล์ (The Nile River) ในอียิปต์
2. ลุ่มน้ำไทกรีสและยูเฟรตีส (The Tigris & The Euphrates Rivers) ในอิรัค
3. ลุ่มน้ำสินธุ (The Indus River) ในอินเดีย
4. ลุ่มน้ำฮวงโห (The Hwang Ho or The Yellow River) ในจีน (ดูรูปที่ 3)

ความหมายพอสังเขปของคำว่าอารยธรรม อารยธรรม (Civilization) หมายถึงแบบแผนแห่งพฤติกรรมและแนวความคิดที่เจริญของมนุษย์ในอดีตในแต่ละชุมชนที่มีการสร้างสรรค์ ยึดถือปฏิบัติเป็นแบบเดียวกัน มีการส่งต่อ ปรับปรุง ยกเลิกในบางสิ่งบางอย่าง และสืบทอดมาถึงชนรุ่นหลัง เช่นความเจริญด้านภาษา ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม การปกครอง วรรณกรรม การอยู่ร่วมกันในสังคม ศิลปการเขียน ศาสนาและวิทยาศาสตร์เป็นต้น อารยธรรมเก่าแก่ที่สุดในโลกคืออารยธรรมตะวันออกกลาง อันได้แก่อารยธรรมอียิปต์โบราณและอารยธรรมเมโสโปเตเมีย ทั้งนี้อาจกล่าวได้อีกว่าอารยธรรมทั้งสองนี้เป็นอารยธรรมแม่บทของอารยธรรมตะวันออกกลางด้วย

ตะวันออกกลาง ตะวันออกกลาง (Middle East) หมายถึงพื้นที่อันเป็นที่ตั้งของเอเชียไมเนอร์ เมโสโปเตเมีย เปอร์เซีย พื้นที่ชายฝั่งตะวันออกของทะเลเมดิเตอร์-เรเนียน คาบสมุทรอราเบียและอียิปต์ ซึ่งในปัจจุบันพื้นที่ดังกล่าวเป็นที่ตั้งของประเทศอิหร่าน อิรัค ซาอุดิอราเบีย ตุรกี เยเมน คูเวท ซีเรีย จอร์แดน อิสราเอล เลบานอล และอียิปต์เป็นต้น รวมพื้นที่ประมาณ 3,730,000 ตารางไมล์ คนส่วนใหญ่เป็นอาหรับ นอกนั้นเป็นอิหร่าน ยิว เตอร์ก และเคิดส์เป็นต้น

การจำแนกกลุ่มชนของตะวันออกกลางสมัยโบราณ การจำแนกกลุ่มชนของตะวันออกกลางสมัยโบราณนั้นจำแนกโดยยึดถือกลุ่มภาษาที่พูดเป็นหลัก ทั้งนี้จัดแบ่งได้เป็น 3 กลุ่มคือ

1. พวกเซมิติค (Semitic) ได้แก่อัคคาเดียน อะมอไรท์ (บาบิโลเนียน) อัสซีเรียน ฟินิเซียน ฮิบรู และอาหรับเป็นต้น

2. พวกฮามิติค (Hamitic) ได้แก่ อียิปต์ ลิบยาน เอธิโอเปียน เป็นต้น

3. พวกอินโด-ยูโรเปียน (Indo-European) ได้แก่บรรดาผู้รุกรานที่เจริญเช่น มีดส์ ฮิตไตท์ เปอร์เซียน และกรีก เป็นต้น

อารยธรรมอียิปต์โบราณ (The Ancient Egyptian Civilization)

อารยธรรมอียิปต์โบราณและอารยธรรมเมโสโปเตเมียได้รับการยอมรับว่าเป็นอารยธรรมที่เก่าแก่ที่สุด โดยพิจารณาจากความเจริญทางด้านศิลปการเขียน การทำปฏิทิน การชลประทาน การเพาะปลูกและการเลี้ยงสัตว์เป็นสำคัญ สิ่งเหล่านี้แสดงออกซึ่งขีดความสามารถของมนุษย์ในอดีต ซึ่งจะเกิดเฉพาะกลุ่มชนที่เจริญเท่านั้น ทั้งนี้ใคร่ขอกล่าวถึงอารยธรรมอียิปต์โบราณก่อน

สิ่งเอื้ออำนวยให้เกิดอารยธรรมอียิปต์โบราณ คือ

1. ชาวอียิปต์โบราณเองที่แสดงความสามารถให้เป็นที่ประจักษ์

2. แม่น้ำไนล์ ชาวอียิปต์โบราณจะอยู่ไม่ได้ถ้าขาดแม่น้ำไนล์ เส้นทางน้ำไหลจากดินแดนตอนในคือจากอัฟริกากลางมุ่งขึ้นเหนือลงสู่ทะเลเมดิเตอร์เรเนียน แม่น้ำนี้ยาวประมาณ 675 ไมล์ ประโยชน์ของแม่น้ำไนล์คือ

2.1 ด้านการเกษตรกรรม น้ำทำให้ดินบริเวณสองฝั่งชุ่มชื้น ดินดำจากตอนในที่น้ำพัดพามาทับถมทิ้งไว้เหมาะอย่างยิ่งที่จะใช้เพื่อการเพาะปลูก พื้นดินจะแห้งแล้งเป็นทะเลทรายถ้าขาดแม่น้ำไนล์

2.2 ด้านการคมนาคมและการค้า

2.3 ด้านการปกครอง จากการที่ชาวอียิปต์โบราณนิยมอาศัยอยู่หนาแน่นบริเวณสองฝั่งแม่น้ำทำให้เป็นการง่ายแก่ผู้ปกครองหรือกษัตริย์ที่จะดำเนินการปกครอง ควบคุมและดูแลอย่างใกล้ชิด

เพราะแม่น้ำไนล์มีความสำคัญอย่างมากต่อชาวอียิปต์โบราณ ฮีโรโดตุส (Herodotus) นักประวัติศาสตร์เรียกอียิปต์โบราณว่า "ของขวัญแห่งลุ่มแม่น้ำไนล์ (Gift of the Nile)" นอกจากนี้ได้มีนักประวัติศาสตร์บางคนเรียกอียิปต์โบราณว่า "ลูกสาวแห่งลุ่มน้ำไนล์ (Daughter of the Nile)"

3. พรมแดนธรรมชาติที่ดี เปรียบเสมือนเป็นกำแพงช่วยป้องกันอียิปต์โบราณจากการถูกรุกรานโดยศัตรูภายนอก ทำให้ชาวอียิปต์โบราณได้อยู่อย่างสงบและใช้เวลาสร้างสรรค์ความเจริญและอารยธรรมขึ้น กล่าวคือ ทิศเหนือจรดทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ทิศใต้จรดดินแดนตอนในซึ่งเป็นป่าทึบและแก่งน้ำตกสูงชัน ทิศตะวันออกจรดทะเลแดงและทะเลทรายอราเบีย ทิศตะวันตกจรดทะเลทรายซะฮารา

เรื่องราวของอียิปต์โบราณจะศึกษาเป็น 2 ประเด็น

1. ประวัติศาสตร์ของอียิปต์โบราณ
2. อารยธรรมอียิปต์โบราณ

1. ประวัติของอียิปต์โบราณ

ความเป็นมาแต่แรกของชาวอียิปต์โบราณนั้นไม่รู้กระจ่างนัก รู้แต่เพียงว่าดินแดนอียิปต์โบราณถูกยึดครองโดยชาวลิบยานทางตะวันตกเฉียงเหนือ เซมิติดทางตะวันออกเฉียงเหนือ และนิโกรทางใต้ ประวัติศาสตร์อียิปต์โบราณแบ่งเป็น 3 ช่วงคือ

1. สมัยก่อนราชวงศ์ (The Predynastic Period)
2. สมัยราชวงศ์ (The Dynastic Period)
3. สมัยภายใต้การปกครองของผู้รุกราน (The Period of Invasion)

1. **สมัยก่อนราชวงศ์** เป็นช่วงระยะเวลาประมาณ 4,500-3,110 B.C. ในสมัยนี้ชาติอียิปต์โบราณยังไม่มี แต่ชาวอียิปต์โบราณได้เข้าตั้งมั่นบริเวณลุ่มน้ำไนล์แล้ว มีการรวมตัวเป็นกลุ่ม มีหัวหน้าเป็นผู้นำด้านการปกครองและสังคม ขณะเดียวกันมักรบพุ่งแย่งชิงดินแดนซึ่งกันและกัน ในที่สุดดินแดนสองฝั่งของลุ่มน้ำไนล์ถูกแย่งออกเป็น 2 ส่วนคือ

1.1 อียิปต์บน หรือ อียิปต์ทางตอนใต้ (The Upper Egypt or The Southern Egypt or The Narrow Valley) หมายถึงดินแดนอียิปต์ตอนใน บริเวณดังกล่าวเป็นป่าทึบและเกาะแก่งน้ำตก พื้นที่ไม่เหมาะแก่การเพาะปลูก ผู้คนอยู่เบาบาง (ดูรูปที่ 4)

1.2 อียิปต์ล่าง หรือ อียิปต์ทางตอนเหนือ (The Lower Egypt of The Northern Egypt or The Nile Delta) หมายถึงดินแดนอียิปต์ตอนนอกโดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำไนล์นั้นพื้นที่เหมาะแก่การเพาะปลูก ผู้คนอยู่หนาแน่น (ดูรูปที่ 4) ความเจริญเท่าที่ปรากฏในช่วงนี้คือ ความเจริญทุกอย่างของมนุษย์ที่สามารถทำได้ในยุคหิน รวมถึงรู้จักการเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ และการชลประทาน

2. **สมัยราชวงศ์** เป็นช่วงระยะเวลาประมาณ 3,100-940 B.C. ในสมัยนี้ชาติอียิปต์โบราณได้ก่อตั้งขึ้น และผู้นำชาวอียิปต์โบราณเป็นผู้ดำเนินการปกครองดินแดนอียิปต์เองเป็นส่วนใหญ่ สมัยราชวงศ์จัดแบ่งเป็นสมัยย่อยได้ 4 สมัย คือ

2.1 สมัยต้นราชวงศ์ (The Protodynastic Period)

2.2 สมัยอาณาจักรเก่า (The Old Kingdom)

2.3 สมัยอาณาจักรกลาง (The Middle Kingdom)

2.4 สมัยอาณาจักรใหม่ หรือ สมัยจักรวรรดิ์ (The New Kingdom or The Empire Age)

2.1 **สมัยต้นราชวงศ์ (3110-2665 B.C.)** อยู่ในช่วงราชวงศ์ที่ 1-2 เริ่มจากการแบ่งแยกดินแดนอียิปต์โบราณสิ้นสุดลงโดยความสามารถของผู้นำอียิปต์บนคือเมเนส (Menes) รวมดินแดนทั้งสองเข้าด้วยกันได้สำเร็จในปี 3110 B.C. และยกตนเองขึ้นเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์ที่ 1 กำหนดให้เมมฟิส (Memphis) ในอียิปต์ล่างเป็นเมืองหลวง (ดูรูปที่ 4) แม้นจะรวมดินแดนทั้งสองเข้าเป็นผืนเดียวกันก่อตั้งเป็นชาติขึ้น แต่ชาวอียิปต์โบราณก็ยังนิยมเรียกชาติตนครั้งนั้นว่า "Land of Two Lands" หลักฐานทางประวัติศาสตร์ในสมัยนี้มีน้อยมาก

2.2 **สมัยอาณาจักรเก่า (2665-2180 B.C.)** อยู่ในช่วงราชวงศ์ที่ 3-6 สมัยนี้บางครั้งถูกเรียกว่า "สมัยปิรามิด (The Pyramid Age)" เพราะเกิดการสร้างปิรามิดขึ้นเป็นครั้งแรก และมีปิรามิดเกิดขึ้นมากกว่า 20 แห่ง ปิรามิดอันแรกสร้างขึ้นในสมัยกษัตริย์โจเซอร์ (Djoser) ในราชวงศ์ที่ 3 ที่เมืองสควารา (Saqqara) และเพราะมีวิทยาการใหม่ศิลปกรรม และสถาปัตยกรรมเจริญมากในราชวงศ์ที่ 4 ประจวบกับกษัตริย์มีอำนาจในการปกครอง เป็นผลให้เกิดปิรามิดใหญ่ที่สุดขึ้น ปิรามิดอันนี้เป็นของกษัตริย์คูฟู

(Khufu) อยู่ที่เมืองกีซา (Giza) สมัยอาณาจักรเก่าสิ้นสุดลงในราชวงศ์ที่ 6 เพราะกษัตริย์ไร้ความสามารถในการปกครองและการรบ ความทะเยอทะยานแย่งชิงอำนาจของขุนนาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกขุนนางมณฑลที่เรียกว่าโนมาร์ช (Nomarch) เป็นผลให้เป็นเวลาร่วมสองศตวรรษที่อียิปต์โบราณต้องวุ่นวายเกิดสงครามกลางเมืองขึ้นบ่อยครั้งและต้องตกอยู่ภายใต้การปกครองของพวกขุนนาง ช่วงดังกล่าวนี้เรียกว่า ช่วงขุนนางปกครองครั้งที่หนึ่ง

ช่วงขุนนางปกครองครั้งที่หนึ่ง (The First Federal Age 2180-2052 B.C.) เป็นช่วงระหว่างปลายสมัยอาณาจักรเก่ากับสมัยอาณาจักรกลาง ในช่วงนี้ขุนนางมีอำนาจตั้งราชวงศ์ที่ 7-11 ปกครองอียิปต์โบราณ กล่าวคือที่เมืองธีปส์ (Thebes) ในอียิปต์บนได้เป็นศูนย์กลางการปกครองของราชวงศ์ที่ 7และ8 ต่อมาขุนนางที่เมืองเฮราเคลโอโปลิส (Heracleopolis) ในอียิปต์ล่างได้ตั้งราชวงศ์ที่ 9 และ 10 ขึ้น ขณะอยู่ในราชวงศ์ที่ 10 (2100-2052 B.C.) ปรากฏว่าได้มีการจัดตั้งราชวงศ์ที่ 11 (2134-1999 B.C.) ขึ้นที่เมืองธีปส์ควบคู่ขึ้นมา เป็นผลทำให้เกิดสงครามกลางเมืองเพื่อแย่งชิงอำนาจและดินแดนกัน

2.3 สมัยอาณาจักรกลาง (2052-1786 B.C.) อยู่ในช่วงราชวงศ์ที่ 11 ตอนปลายกับราชวงศ์ที่ 12 เริ่มด้วยกษัตริย์เมนตูโฮเต็ปที่ 2 (Mentuhotep 2) กษัตริย์องค์สุดท้ายในราชวงศ์ที่ 11 แห่งธีปส์ปราบปรามขุนนางได้และรวมดินแดนอียิปต์โบราณเข้าด้วยกัน ทรงฟื้นฟูการค้าและสภาพสังคม เวลาส่วนใหญ่ของสมัยอาณาจักรกลางอยู่ในช่วงราชวงศ์ที่ 12 กษัตริย์ที่สามารถคือ อเมเนมฮัสที่ 1 (Amenemhet 1) ทรงเก่งในการรบและทรงฟื้นฟูการค้ากับฟินิเซียน สมัยอาณาจักรกลางเสื่อมลงเพราะ

ก. ความทะเยอทะยานแย่งชิงอำนาจและขึ้นปกครองดินแดนอียิปต์โบราณของขุนนางเป็นผลทำให้เกิด ช่วงขุนนางปกครองครั้งที่สอง (The Second Federal Age 1786-1650 B.C.) ในช่วงนี้ขุนนางมีอำนาจตั้งราชวงศ์ที่ 13-14 ปกครองอียิปต์โบราณ กล่าวคือที่เมืองธีปส์ขณะอยู่ในราชวงศ์ที่ 13 (1785-1650 B.C.) ปรากฏว่าที่เมือง Xois ได้มีการจัดตั้งราชวงศ์ที่ 14 (1715-1650 B.C.) ซ่อนขึ้นมาทำให้มักจะเกิดสงครามกลางเมืองแย่งชิงดินแดนกัน

ข. ถูกรุกรานจากศัตรูภายนอก กล่าวคือในตอนปลายของช่วงขุนนางปกครองครั้งที่สองนี้ ปรากฏว่าอียิปต์โบราณถูกรุกรานจากศัตรูภายนอกคือพวกฮิคโซส (Hyksos) ซึ่งเป็นอนารยชนเร่ร่อนถูกฮิตไตท์รุกไล่ผลักดันจากซีเรีย ปาเลสไตน์ลงมาทางใต้และเข้าสู่ดินแดนอียิปต์โบราณ ฮิคโซสตั้งราชวงศ์ที่ 15 (1650-1544 B.C.) ที่เมืองอวาริส (Avaris) ในอียิปต์ล่าง ขณะเดียวกันได้มีฮิคโซสอีกกลุ่มหนึ่งตั้งราชวงศ์ที่ 16 (1650-1550 B.C.) ขึ้นบริเวณอียิปต์ตอนกลาง ฮิคโซสเป็นกลุ่มชนผู้นำยุทธวิธีการรบและอาวุธแบบใหม่เข้ามาในอียิปต์กล่าวคือนำม้า รถศึก และอาวุธสำริด รวมเวลาฮิคโซสปกครองอียิปต์โบราณประมาณ 106 ปี ขณะฮิคโซสปกครองอียิปต์โบราณทางตอนเหนือและตอนกลาง ปรากฏว่าในดินแดนอียิปต์ตอนใต้ที่เมืองธีบส์ผู้นำอียิปต์เองได้ก่อตั้งราชวงศ์ที่ 17 (1600-1554 B.C.) ขึ้นและพยายามปราบปรามฮิคโซส ฮิคโซสถูกปราบปรามหมดสิ้นในปี 1544 B.C.

2.4 สมัยอาณาจักรใหม่หรือสมัยจักรวรรดิ (1554-1090 B.C.) อยู่ในช่วงราชวงศ์ที่ 18-20 มีธีบส์เป็นเมืองหลวง จักรวรรดิอียิปต์โบราณเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกเพราะกษัตริย์เก่งในการรบ การปกครอง อียิปต์โบราณต้องทำสงครามยาวนานกับฮิตไตท์ พระให้การสนับสนุนกษัตริย์ อำนาจของขุนนางหมดไป ในสมัยนี้อียิปต์โบราณมีนโยบายรุกรานชุมชนใกล้เคียงมุ่งเพื่อขยายอำนาจและป้องกันการรุกรานของศัตรูภายนอก ดินแดนอียิปต์โบราณขยายกว้างใหญ่อย่างไม่เคยเป็นมาก่อน หลักฐานทางประวัติศาสตร์ในสมัยนี้มีมากและแน่นอนกว่าสมัยใด ๆ ที่ผ่านมา (ดูรูปที่ 5) กษัตริย์ที่ควรแก่การกล่าวถึงคือ

1. อาโมส (Ahmose 1 or Amosis) เป็นผู้ขับไล่ฮิคโซสออกจากอียิปต์ได้สำเร็จ พร้อมทั้งสามารถกำจัดอำนาจขุนนางและเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์ที่ 18 ก่อตั้งสมัยอาณาจักรใหม่ขึ้น

2. อเมนโฮเตปที่ 1 และทัสโมสที่ 1 (Amenhotep 1 & Thutmose 1) ทั้งสองพระองค์นี้เก่งในการรบ ขยายจักรวรรดิออกไป

3. พระนางฮัทเชฟซุท (Hatshepsut) มเหสีของทัสโมสที่ 2 ทรงเป็นกษัตริย์หญิงองค์แรกของอียิปต์และเป็นนักปกครองหญิงที่สามารถคนแรกของโลก (The First Capable Woman Ruler in the Civilized World) ภายหลังพระสวามีสิ้นพระชนม์ลง ทรงปกครองอียิปต์เองนานถึง 40 ปี ทรงฟื้นฟูการค้า ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม

4. ทัสโมสที่ 3 (Thutmose 3) ขึ้นปกครองจริงในปี 1469 B.C. ภายหลังการสิ้นพระชนม์ของพระนางฮัทเซฟซุท ทรงเก่งในการรบ ทำสงครามประมาณ 17 ครั้ง เพื่อปราบศัตรูในดินแดนทางตะวันออก ทรงได้รับการยกย่องจากนักประวัติศาสตร์รุ่นหลังว่าเป็นนโปเลียนแห่งอียิปต์ (The Napoleon of Egypt) ทรงกำหนดให้บันทึกชัยชนะของพระองค์ไว้ที่วิหารคาร์นัค เมืองธีบส์และเมมฟิสถูกกำหนดให้เป็นศูนย์กลางการปกครอง การค้าและวัฒนธรรม หลักในการปกครองจักรวรรดินั้นทรงกำหนดให้นำบุตรชายคนโตจากดินแดนที่อียิปต์มีชัยชนะมาไว้เป็นตัวประกันที่อียิปต์ ขณะเดียวกันได้ให้การศึกษาเลี้ยงดูเป็นอย่างดี โดยหวังว่าเมื่อเด็กเหล่านั้นได้กลับดินแดนตนและขึ้นเป็นใหญ่จะจงรักภักดีต่ออียิปต์ ทรงสั่งให้ลบชื่อของพระนางฮัทเซฟซุทออกจากการจารึก เพราะทรงไม่พอใจที่พระนางขึ้นปกครองอียิปต์แทนในช่วงต้นสมัยของพระองค์

5. อเมนโฮเต็ปที่ 4 (Amenhotep 4 or Akhenaton or Ikhnaton) เป็นกษัตริย์นักปฏิรูปศาสนาของอียิปต์โบราณ เพราะทรงกำหนดให้ชาวอียิปต์โบราณเคารพบูชาเฉพาะสุริยเทพหรืออะตัน (Aton) อันถือได้ว่าเป็นการริเริ่มความเชื่อในพระเจ้าองค์เดียว (Monotheism)

6. ตูเตงคามอน (Tutankhamon) ปกครองอียิปต์ต่อจากอเมนโอเต็ปที่ 4 ทรงประกาศยกเลิกศาสนาของอเมนโฮเต็ปที่ 4 และกำหนดให้ชาวอียิปต์โบราณหันมาศรัทธาในเทพเจ้าอะมอน-เร และเทพเจ้าอื่น ๆ ดังเดิม ตลอดจนย้ายเมืองหลวงกลับธีบส์

7. รามซีสที่ 2 (Ramses 2) ทรงเป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่องค์สุดท้าย ทรงเก่งในการรบทรงนำดินแดนที่สูญเสียไปในสมัยอเมนโฮเต็ปที่ 4 กลับคืนมาเป็นของอียิปต์ดังเดิม และทรงยุติสงครามกับฮิตไตท์ในการรบที่คาเดช (Kadesh) โดยอียิปต์ได้ปาเลสไตน์ ฮิตไตท์ได้ซีเรีย ทรงปลดปล่อยฮิบรูให้พ้นจากการเป็นทาส ทรงเป็นนักรักเพราะทรงมีโอรส 100 คน มีธิดา 50 คน สิ้นพระชนม์เมื่อพระชนมายุ 90 ปี ครองราชย์ 67 ปี ภายหลังการสิ้นพระชนม์ปรากฏว่าจักรวรรดิอียิปต์โบราณก็เริ่มเสื่อมลงเป็นลำดับเพราะกษัตริย์ไร้ความสามารถในการรบและการปกครอง ขุนนางก่อความวุ่นวายแย่งชิงอำนาจกันพระขึ้นปกครองอียิปต์ตั้งราชวงศ์ที่ 21 ขึ้นที่เมืองทานิส (Tanis) และอียิปต์ถูกรุกรานจากศัตรูภายนอก

3. สมัยภายใต้การปกครองของผู้รุกราน (940 B.C. เรื่อยมา) สมัยนี้ชนภายนอกปกครองอียิปต์โบราณเป็นระยะเวลายาวนาน กล่าวคือ

3.1 ลิบยาน (Libyans) ปกครองระหว่าง 940-710 B.C. ตั้งราชวงศ์ที่ 22-24

3.2 เอธิโอเปียน (Ethiopians) ปกครองระหว่าง 736-657 B.C. ตั้งราชวงศ์ที่ 25

3.3 อัสซีเรียน (Assyrians) ปกครองระหว่าง 664-525 B.C. ตั้งราชวงศ์ที่ 26

3.4 เปอร์เซียน (Persians) ปกครองระหว่าง 525-404 B.C. ตั้งราชวงศ์ที่ 27

ระหว่างปี 404-341 B.C. ผู้นำอียิปต์ปกครองอียิปต์โบราณเอง ตั้งราชวงศ์ที่ 28-30 ทั้งนี้ยังได้ฟื้นฟูความเจริญด้านต่าง ๆ โดยเรียนแบบความเจริญในอดีต

3.5 เปอร์เซียนปกครองอียิปต์ครั้งที่สองระหว่าง 341-332 B.C. ตั้งราชวงศ์ที่ 31

3.6 กรีก (Greeks) ปกครองระหว่าง 332-30 B.C. นำโดยอเล็กซานเดอร์มหาราช ภายหลังการสิ้นพระชนม์ของพระองค์ในปี 323 B.C. จักรวรรดิกรีกถูกแบ่งแยกออกเป็น 3 อาณาจักร สำหรับดินแดนอียิปต์โบราณนั้นถูกปกครองโดยปโตเลมี นายทหารของอเล็กซานเดอร์ ก่อตั้งอาณาจักรปโตเลมิค (Ptolemaic or Ptolemies Kingdom) ดูรูปที่ 23 กษัตริย์องค์สุดท้ายของอาณาจักรนี้คือ พระนางคลีโอพัตตรา (Cleopatra)

โรมัน (Romans) ปกครองระหว่าง 30 B.C. - A.D. 395 นำโดยออกัสตัส

จักรวรรดิไบแซนไทน์ (Byzantine) ปกครองระหว่าง A.D. 395-642

มุสลิม (Muslims) ปกครองระหว่าง A.D. 642 โดยกาหลิบโอมาร์

2. อารยธรรมอียิปต์โบราณ

1. สภาพสังคม สังคมอียิปต์โบราณเปรียบได้กับรูปสามเหลี่ยม จัดแบ่งออกได้เป็น 5 ระดับ

1.1 กษัตริย์และพระราชวงศ์ถูกกำหนดให้อยู่ในตำแหน่งสูงสุด กษัตริย์สามารถมีมเหสีและสนมได้มากมาย ตลอดจนบรรดาสนมอาจเป็นพี่สาวหรือน้องสาวร่วมบิดาหรือมารดาเดียวกันกับกษัตริย์

1.2 พระและขุนนาง มีบทบาททางด้านศาสนาและการปกครอง ชนทั้งสองกลุ่มนี้จัดเป็นชนชั้นสูงรองจากกษัตริย์

1.3 ชนชั้นกลาง ได้แก่พ่อค้า ช่างฝีมือและศิลปิน

1.4 ชนชั้นต่ำ ได้แก่ชาวนาซึ่งจัดเป็นชนส่วนใหญ่ของดินแดน สภาพของชาวนาอยู่ในรูปข้าติดที่ดิน ชาวนาเป็นกำลังสำคัญในกองทัพและเป็นแรงงานหลักในงานสาธารณะประโยชน์

1.5 ทาส เป็นชนชั้นต่ำสุดถูกกวาดต้อนมาภายหลังพ่ายแพ้สงคราม

2. การประกอบอาชีพ พอจัดแบ่งออกได้เป็น 4 ประเภทคือ

2.1 การเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์จัดเป็นอาชีพหลัก เริ่มมีขึ้นเมื่อประมาณเมื่อ 4000 B.C. อาชีพดังกล่าวนิยมทำแถบลุ่มน้ำไนล์ พืชที่นิยมปลูกคือข้าวสาลี ข้าวบาเลย์ ต้นแฟล็กซ์ตลอดจนผลไม้ต่าง ๆ เป็นต้น

2.2 การค้า เริ่มปรากฏเมื่อประมาณ เมื่อ 4000 B.C. โดยนิยมทำการค้ากับคนในแถบชายฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียน เมโสโปเตเมีย และอราเบียเป็นต้น

2.3 การทำเหมืองแร่ ทองแดงเป็นแร่ธาตุที่ชาวอียิปต์เริ่มขุดมาเมื่อประมาณ 4000 B.C. โดยทำกันแถบไซนาย พลอยและทองคำขุดบริเวณเทือกเขาทางตะวันออก

2.4 งานฝีมือ ได้แก่งานปั้น งานหล่อ งานทอผ้า เป็นต้น

3. การปกครอง ลักษณะการปกครองเป็นแบบเทวาธิปไตย (Theocracy) กล่าวคือผู้ปกครองอ้างดำเนินการปกครองในนามหรืออาศัยอำนาจของเทพเจ้าเพื่อใช้ในการปกครอง กลุ่มบุคคลที่ดำเนินการปกครองได้แก่

3.1 กษัตริย์หรือฟาโรห์ (Pharaoh) ฟาโรห์เป็นผู้ที่ชาวอียิปต์โบราณยอมรับว่าเป็นเทพเจ้าและเป็นกษัตริย์ขณะเดียวกัน หน้าที่ของฟาโรห์คือเป็นผู้นำทางการปกครองและศาสนา กฎระเบียบข้อบังคับในการปกครองเกิดจากการกำหนดขึ้นของกษัตริย์ผู้เป็นเจ้าชีวิตของชาวอียิปต์โบราณ

3.2 ขุนนางชั้นผู้ใหญ่หรือวิเซียร (Vizier) เป็นตำแหน่งใช้เรียกผู้บริหารที่สำคัญรองจากกษัตริย์ ตำแหน่งนี้ในสมัยราชวงศ์ต้น ๆ สงวนเฉพาะสำหรับราชโอรส แต่ต่อมามีการเปลี่ยนแปลงตกทอดแก่ขุนนางชั้นผู้ใหญ่และมีการสืบทอดแก่คนในตระกูลเดียวกัน

3.3 ขุนนาง (Noble) ทำหน้าที่รับผิดชอบในหน่วยงานสำคัญต่าง ๆ เช่นในการเก็บภาษีและการชลประทานเป็นต้น

3.4 ขุนนางมณฑลหรือผู้ว่าการมณฑลหรือโนมาร์ช (Nomarch) เป็นตำแหน่งข้าหลวงประจำตามมณฑลหรือเมืองที่ห่างไกลจากเมืองหลวง มณฑลหรือเขตนั้นเรียกว่า นอม (Nome) ขุนนางประเภทนี้มักก่อการกบฏวุ่นวายและเป็นตัวการสำคัญที่ทำให้อาณาจักรสมัยต่าง ๆ ในอดีตต้องเสื่อมลง

4. **ศาสนา** เรื่องของศาสนาอียิปต์โบราณนั้นควรแก่การกล่าวในลักษณะ 3 ประเด็นคือ

4.1 ชาวอียิปต์โบราณเชื่อในเทพเจ้าหลายองค์ เพราะความหวาดกลัว เชื่อและบูชาในปรากฏการณ์ธรรมชาติ ทำให้ชาวอียิปต์โบราณกำหนดเทพเจ้าขึ้นมากมาย ลักษณะของเทพเจ้าในช่วงแรก ๆ นั้นมีรูปร่างเป็นสัตว์มากกว่ามนุษย์ (ดูรูปที่ 6 และ 7) ต่อมาได้มีการพัฒนารูปร่างเทพเจ้าให้ดีขึ้น แต่เพราะชาติอียิปต์โบราณเกิดจากการรวมตัวของหลายชุมชน ดังนั้นจึงเป็นเหตุให้เทพเจ้าของอียิปต์โบราณมีมากมายหลายองค์ เทพเจ้าที่สำคัญคือ

เทพเจ้าอะมอน-เร (Amon-Re) เป็นเทพเจ้าสูงสุดในมวลเทพเจ้าทั้งหลายของอียิปต์โบราณ เป็นเทพเจ้าแห่งแสงสว่างและชีวิต ชื่อเทพเจ้าองค์นี้เกิดจากการนำเทพเจ้าอะมอนซึ่งเป็นเทพเจ้าแห่งอากาศและความอุดมสมบูรณ์ของเมืองธีปส์ มารวมกับเทพเจ้าเรซึ่งเป็นเทพเจ้าแห่งดวงอาทิตย์ของเมืองเฮลิโอโปลิส ได้เป็นเทพเจ้าอะมอน-เร ผู้ทรงพลังและอิทธิฤทธิ์

เทพเจ้าโอซิริส (Osiris) เป็นเทพเจ้าแห่งลุ่มน้ำไนล์ เทพเจ้าแห่งความตาย และเทพเจ้าแห่งการตัดสินภายหลังการตายเพื่อการเข้าสู่ภพหน้า

เทพเจ้าไอซีส (Isis) คือเทพีผู้เป็นมเหสีของเทพเจ้าโอซิริส เป็นเทพีแห่งความอุดมสมบูรณ์

เทพเจ้าโฮรัส (Horus) เป็นเทพเจ้าแห่งสวรรค์ของชาวอียิปต์โบราณแถบดินดอนสามเหลี่ยม

ชาวอียิปต์โบราณมีความเชื่อว่าเทพเจ้าแต่ละองค์ควรมีสัตว์ไว้คอยรับใช้ ดังนั้นจึงมีการสมมุติสัตว์รับใช้ดังกล่าวให้เทพเจ้าเช่น แกะตัวผู้เป็นสัตว์รับใช้ของเทพเจ้าอะมอน-เร เป็นต้น สำหรับเรื่องการบวงสรวงนั้นพระเป็นผู้ประกอบพิธี และได้รับค่าตอบแทนสร้างความมั่งคั่งให้แก่พระ

4.2 ชาวอียิปต์โบราณเชื่อในความเป็นอมตะของวิญญาณ คำตัดสินครั้งสุดท้ายและโลกหน้า ชาวอียิปต์โบราณเชื่อว่าภายหลังความตายคนที่ทำความดีจะฟื้นขึ้นมาและเข้าพำนักในโลกหน้าซึ่งน่าอยู่และอุดมสมบูรณ์เช่นอียิปต์ จากความเชื่อนี้ทำให้เกิดการเก็บรักษาศพไว้เรียกว่ามัมมี่ (Mummy) มัมมี่นิยมทำเฉพาะกับกษัตริย์ คนธรรมดาจะฝังเท่านั้น มัมมี่ถูกนำวางลงในหีบศพพร้อมม้วนกระดาษรู้จักในนามคัมภีร์ผู้ตาย (Book of the Dead) คัมภีร์ผู้ตายที่ถูกต้องนั้นต้องเขียนโดยพระ ข้อความในคัมภีร์ล้วนชี้แจงว่าผู้ตายกระทำดีเป็นหลักในโลกมนุษย์ ทำชั่วบ้างเล็กน้อย เทพเจ้าโอซิริสเป็นผู้พิจารณาและดำเนินการตัดสินครั้งสุดท้ายถึงการให้วิญญาณดังกล่าวเข้าสู่โลกหน้าที่อุดมสมบูรณ์ได้หรือไม่ หีบศพและสมบัติของผู้ตายจะถูกนำวางไว้ในสุสานหินเรียกปิรามิด (Pyramid) ซฟิงค์ (Sphinx) เป็นสัตว์ประหลาดที่ถูกแกะสลักจากหินนำวางไว้หน้าปิรามิดเพื่อทำหน้าที่เฝ้าศพและสมบัติของผู้ตายที่บรรจุไว้ในปิรามิด

4.3 ศาสนาของกษัตริย์อเมนโฮเต็ปที่ 4 จุดประสงค์ในการปฏิรูปศาสนาของอเมนโฮเต็ปที่ 4 คือ การมุ่งนำชาวอียิปต์โบราณให้พ้นจากความเชื่อในศาสนาอียิปต์โบราณที่บูชาในเทพเจ้าหลายองค์ (Polytheism) และมุ่งนำชาวอียิปต์โบราณให้พ้นจากอำนาจของพระ ศาสนาใหม่ของอเมนโฮเต็ปกำหนดให้บูชาเฉพาะเทพเจ้าอะตัน (Aton) เพียงองค์เดียว ทรงสอนว่าเทพเจ้าอะตันเป็นเทพเจ้าสูงสุด ไม่มีตัวตน เป็นบิดาของมนุษย์ การเข้าถึงเทพเจ้าอะตันทำได้โดยสักการะด้วยดอกไม้ของหอมมิใช่ทำสงครามหรือทำพิธีบวงสรวงด้วยชีวิตสัตว์ ทรงสั่งปิดวิหารของเทพเจ้าทั้งหลาย ทรงปฏิเสธความเชื่อเรื่องการฟื้นจากความตายและโลกหน้า ทรงปฏิเสธการทำสงครามปราบปรามศัตรู เพราะทรงเชื่อว่าเทพเจ้าอะตันคือบิดาของมวลมนุษย์และการทำสงครามจะทำให้เทพเจ้าอะตันไม่พอใจเพื่อแสดงศรัทธาในเทพเจ้าอะตันทางเปลี่ยนพระนามพระองค์เองเป็นอัคนาตัน (Akhenaton) ทรงย้ายเมืองหลวงจากธีปส์ซึ่งเคยเป็นศูนย์กลางการปกครองและศาสนาของเทพเจ้าอะมอน-เร มาอยู่ที่เมืองอัคตาตัน (Akhetaton or El Amarna) ห่างจากธีปส์ขึ้นไปทางเหนือประมาณร้อยไมล์การปฏิรูปศาสนาของพระองค์ทำให้เกิดผลเสียทั้งภายในจักรวรรดิและภายนอกจักรวรรดิกล่าวคือพระในเทพเจ้าอะมอน-เรโดยเฉพาะที่เมืองธีปส์ตั้งตนเป็นศัตรูเพราะพระพวกนี้ขาดรายได้ และสถานภาพของพระที่เคยได้

รับจากสังคมอียิปต์โบราณต้องลดน้อยลง และอียิปต์เองต้องเสียดินแดนซีเรียกับปาเลสไตน์ให้แก่ฮิตไตท์

5. **ศิลปการเขียน** ศิลปการเขียนของอียิปต์โบราณเริ่มเมื่อประมาณ 3000 B.C. การบันทึกนั้นทำเป็นอักษรภาพ รู้จักในนามอักษรภาพเฮียโรกลิฟิค (Hieroglyphic) ดูรูปที่ 8 ต่อมาเพื่อให้การเขียนง่ายขึ้นไม่สลับซับซ้อน ได้พัฒนาการเขียนให้มีตัวอักษรภาพน้อยลงเรียกอักษรเฮราติค (Hieratic) ดูรูปที่ 9 การเขียนทั้งสองแบบนี้เขียนได้เฉพาะในหมู่พระเท่านั้น ในประมาณศตวรรษที่ 8 ก่อนคริสตกาลได้มีการพัฒนาการเขียนให้ดีขึ้นกว่าเดิมโดยมุ่งให้เขียนง่ายขึ้น ตัวอักษรภาพลดจำนวนน้อยลงและจำนวนผู้สามารถเขียนได้มีมากขึ้น จากเหตุผลดังกล่าวทำให้อักษรภาพลดเหลือเพียง 24 ตัวเรียกอักษรเดโมติค (Demotic) ดูรูปที่ 9 นอกเหนือจากการจารึกบนแผ่นหินแล้วชาวอียิปต์โบราณเป็นชนพวกแรกที่คิดทำกระดาษขึ้นโดยทำจากเยื่อต้นอ้อ (Papyrus) โดยนำต้นอ้อที่มีขึ้นแถบลุ่มน้ำไนล์มาลอกเอาเยื่อออกวางซ้อนกันตากให้แห้งกลายเป็นกระดาษ ก้านอ้อแข็งคืออุปกรณ์ที่ใช้เขียน ยางไม้ผสมสีใช้เป็นหมึก จากชัยชนะในการรบและการค้าทำให้ศิลปการเขียนของอียิปต์แพร่ขยายออกไป พวกฟินิเซียนรับศิลปการเขียนของอียิปต์ไป ภายหลังอักษรเดโมติคของอียิปต์โบราณได้มีส่วนเอื้ออำนวยให้เกิดอักษรฟินิเซียน 22 ตัวขึ้นกรีกรับทอดอักษรฟินิเซียนไปและมีการดัดแปลงรูปร่างพร้อมทั้งเพิ่มเข้าไปอีก 4 ตัวรวมเป็น 26 ตัวใช้ตกทอดมาถึงปัจจุบัน (ดูรูปที่ 19)

จากอดีตนั้นจารึกต่าง ๆ ซึ่งเป็นหลักฐานอารยธรรมอียิปต์โบราณที่ถูกค้นพบไม่อาจอ่านหรือถอดความได้เพราะเป็นภาษาที่อ่านยาก ในปี 1798 ทหารของนโปเลียนโบนาปาร์ตได้พบแผ่นจารึกที่เมืองโรเซทต้าในอียิปต์ แผ่นจารึกนี้ถูกเรียกว่า จารึกโรเซทต้า (The Rosetta Stone) ในปี 1822 B.C.ได้มีนักโบราณคดีและนักภาษาศาสตร์ชาวฝรั่งเศสชื่อ เจ. เอฟ. ชองโปเลอองสามารถถอดข้อความในแผ่นจารึกซึ่งใช้ทั้งอักษรเฮียโรกลิฟฟิคเดโมติคและกรีกโบราณนี้ได้ เป็นผลให้นักประวัติศาสตร์ได้รู้ความเป็นไปทางประวัติศาสตร์และอารยธรรมอียิปต์โบราณ จารึกโรเซทต้าได้รับสมญานามว่า "A Key to Egyptology" ปัจจุบันถูกเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑ์กรุงลอนดอน

6. **ด้านวิทยาศาสตร์** ความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์ของอียิปต์โบราณที่ควรกล่าวถึงคือ

6.1 การทำปฏิทิน อียิปต์โบราณรู้จักทำปฏิทินโดยยึดหลักสุริยคติกล่าวคือ 1 ปี มี 12 เดือน 1 เดือนมี 30 วัน อีก 5 วันสุดท้ายถูกกำหนดเพื่อการเฉลิมฉลอง การกำหนดฤดูถือตามหลักความเป็นไปของธรรมชาติและการเพาะปลูก 1 ปีมี 3 ฤดู ๆ ละ 4 เดือน เริ่มจากฤดูน้ำท่วมหรือน้ำหลาก (The Flood of River Nile) ฤดูที่สองคือฤดูเพาะปลูกหรือไถหว่าน (The Period of Cultivation) ฤดูที่สามคือฤดูเก็บเกี่ยวพืชผล (The Period of Havesting) การที่ชาวอียิปต์โบราณรู้จักการทำปฏิทินนี้ เป็นส่วนหนึ่งที่ชี้ชัดถึงความเจริญและความสามารถโดยแท้จริง เพราะขณะนั้นอุปกรณ์วิทยาศาสตร์เพื่อช่วยในการกำหนดนับเวลายังไม่มี ได้มีการพบจารึกบันทึกเหตุการณ์ช่วงหนึ่งของอียิปต์โบราณถูกนำเก็บไว้ที่พิพิธภัณฑ์เมืองปาเลร์โม (Palermo) ในซิซิลี หลักฐานทางประวัติศาสตร์อียิปต์โบราณชิ้นนี้ถูกเรียกว่า จารึกปาเลร์โม (The Palermo Stone)

6.2 การแพทย์ มัมมี่มีส่วนชี้ให้เห็นถึงความสามารถทางการแพทย์ของอียิปต์โบราณ "The Edwin Smith Papyrus" เป็นบันทึกทางการแพทย์ของอียิปต์โบราณซึ่งเอ็ดวินสมิธเป็นผู้พบข้อความทั้งหมดถูกบันทึกไว้เมื่อประมาณปี 1600 B.C. ระบุแสดงความสามารถของแพทย์อียิปต์โบราณด้านการผ่าตัดกระโหลก ผ่าตัดกระดูกสันหลัง การวิจัยและรักษาโรคต่าง ๆ ตลอดจนยาที่ใช้ในการรักษากรีกและโรมันรับทอดความเจริญด้านการแพทย์ของอียิปต์โบราณไปและนำเผยแพร่แก่โลกตะวันตก

6.3 คณิตศาสตร์ โดยเฉพาะด้านเรขาคณิตอียิปต์โบราณเจริญมากกล่าวคือสามารถคำนวณหาพื้นที่ของสามเหลี่ยม สี่เหลี่ยมคางหมูและวงกลมได้ ตลอดจนชำนาญในการรังวัดที่ดิน ความสามารถในด้านคณิตศาสตร์มีส่วนช่วยอย่างมากในงานสถาปัตยกรรม

7. ด้านสถาปัตยกรรม ชาวอียิปต์โบราณเป็นหนึ่งในกลุ่มนักสร้างถาวรวัตถุผู้ยิ่งใหญ่ของโลกโบราณ ผลงานเกิดจากความรู้ทางวิทยาศาสตร์แขนงเรขาคณิตและคณิตศาสตร์บวกกับความสามารถและความชำนาญ ความสามารถและความเด็ดขาดของผู้นำ ผลงานเด่นทางสถาปัตยกรรมที่ควรแก่การกล่าวถึงเช่น

7.1 ปิรามิดยักษ์ที่เมืองกีซา เป็นปิรามิดของพระเจ้าคูฟู (Khufu or Cheops) สร้างเมื่อประมาณปี 2600 B.C. ใช้ก้อนหินประมาณ 2,300,000 ก้อน แต่ละก้อนหนักกว่า 2 ตัน ใช้แรงงานคนสกัดหินทุกก้อนด้วยสิ่วและค้อนอย่างยากลำบาก ประณีตและ

ชำนาญ ปิรามิดนี้สร้างบนเนื้อที่ 12 เอเคอร์ ฐานกว้าง 755 ฟุต สูง 481 ฟุต จัดเป็นหนึ่งในเจ็ดสิ่งมหัศจรรย์ของโลกโบราณ

7.2 วิหารคาร์นัคแห่งเมืองธีปส์ วิหารนี้ได้รับการยกย่องว่าเป็นอาคารใหญ่สุดของอียิปต์โบราณ ยาว 338 ฟุต กว้าง 170 ฟุต ใช้เสาหินกลมสูง 79 ฟุต รองรับหลังคา

8. วรรณกรรม วรรณกรรมเด่นของอียิปต์โบราณแบ่งเป็น 2 ประเภทคือ

8.1 วรรณกรรมเกี่ยวเนื่องกับศาสนา ได้แก่คัมภีร์ผู้ตาย คัมภีร์นี้มุ่งแสดงต่อเทพเจ้าโอซิริส เพื่อการเข้าสู่โลกหน้าที่อุดมสมบูรณ์และสุขสบายเช่นอียิปต์โบราณ นอกจากนี้ยังมีบทสรรเสริญของพระเจ้าอเมนโฮเต็ปที่ 4 ต่อเทพเจ้าอะตันเป็นต้น

8.2 วรรณกรรมไม่เกี่ยวเนื่องกับศาสนา ได้แก่งานสลักบันทึกเหตุการณ์ตามเสาหินหรือผนังปิรามิดเป็นต้น

9. การชลประทาน อียิปต์โบราณต้องพึ่งน้ำในแม่น้ำไนล์เพื่อใช้ในการเพาะปลูกประมาณเมื่อ 4200B.C. อียิปต์โบราณพบวิธีเก็บกักน้ำและส่งน้ำเข้าพื้นที่ตอนในด้วยการขุดคูคลองระบายน้ำต่างระดับและทำทำนบกั้นน้ำ วิธีการดังกล่าวนี้เรียกได้ว่าเป็นการริเริ่มการชลประทาน

10. ศิลปกรรม ศิลปกรรมแรกเริ่มมุ่งเพื่อรับใช้ศาสนาโดยการวาดหรือปั้นรูปเทพเจ้า นอกจากนี้แล้วศิลปกรรมเด่นอื่น ๆ ที่ควรกล่าวถึงได้แก่

10.1 รูปแกะสลัก (Sculpture) ได้แก่สฟิงซ์โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่หน้าปิรามิดของกษัตริย์คูฟู ลำตัวเป็นสิงห์โตหมอบมีความยาว 160 ฟุต สูง 70 ฟุต ใบหน้าเป็นมนุษย์ผู้ชายมีความยาว 13 ฟุต กว้าง 8 ฟุต แกะสลักมาจากหิน

10.2 รูปปั้นหรือรูปหล่อ (Statue) นิยมปั้นหรือหล่อเฉพาะครึ่งตัวบนของกษัตริย์ในสมัยจักรวรรดิเช่น รูปปั้นหรือรูปหล่อครึ่งตัวบนของพระนางฮัทเซฟซุท กษัตริย์ทัสโมสที่ 2 กษัตริย์อเมนโฮเต็ปที่ 4 และมเหสี กษัตริย์รามซีสที่ 2 เป็นต้น

10.3 ภาพแกะสลักฝาผนัง ภาพแกะสลักฝาผนังที่มีชื่อคือภาพการต่อสู้ของพระเจ้ารามซีสที่ 2 กับฮิตไตท์ที่วิหารคาร์นัค ภาพนี้ยาว 170 ฟุต

10.4 ภาพวาด ภาพวาดนิยมวาดตามผนังและเพดานของวิหาร พระราชวัง และปิรามิด ภาพวาดจัดเป็นศิลปกรรมประเภทหนึ่งที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ เพราะทำให้ชนรุ่นหลังได้รู้รายละเอียดเกี่ยวกับสภาพสังคม การปกครอง การค้า การแต่งกาย และประเภทของเครื่องใช้เป็นต้น จากการค้นพบสุสานของกษัตริย์ตูเตงกามอนในปี 1922 ได้สร้างความประทับใจอย่างมากให้กับนักประวัติศาสตร์เพราะได้พบของมีค่ามากมายล้วนมีคุณค่าแสดงออกซึ่งความเจริญของอียิปต์โบราณ อันมีส่วนช่วยให้นักประวัติศาสตร์สามารถกำหนดขีดแห่งอารยธรรมและสภาพสังคมของอียิปต์โบราณในช่วงนั้นได้

สรุปได้ว่าชาวอียิปต์โบราณเป็นผู้ก่อกำเนิดอารยธรรมอียิปต์โบราณที่เก่าแก่ขึ้นแถบลุ่มน้ำไนล์อารยธรรมอียิปต์โบราณที่เกิดขึ้นได้แก่ด้านสังคม การประกอบอาชีพ การปกครองซึ่งพัฒนาเป็นชาติขึ้น ศาสนาซึ่งย้ำเรื่องวิญญาณเป็นอมตะ การพิพากษาครั้งสุดท้ายและโลกหน้า ตลอดจนพยายามหาคำตอบในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเทพเจ้า ศิลปการเขียน วิทยาศาสตร์แขนงต่าง ๆ วรรณกรรม สถาปัตยกรรม การชลประทาน และศิลปกรรม ความเจริญดังกล่าวมิใช่เฉพาะทำให้ชีวิตของชาวอียิปต์โบราณสุขสบายเท่านั้น แต่ยังได้มีส่วนช่วยทำให้มนุษย์ในแหล่งต่าง ๆ ของโลกได้ร่วมก้าวหน้าติดตามไปด้วยเพราะสืบทอดรับความเจริญดังกล่าว

ในบทที่ 2 จะได้กล่าวถึงอารยธรรมในดินแดนเมโสโปเตเมีย อารยธรรมในดินแดนดังกล่าวนี้เกิดได้โดยชนหลายกลุ่มช่วยกันสร้างสรร รักษา ปรับปรุงแก้ไขและสืบทอดต่อกันมา ทั้งนี้จัดได้ว่าอารยธรรมในดินแดนเมโสโปเตเมียก็เป็นอารยธรรมเก่าแก่ที่สุดอีกรูปแบบหนึ่งเช่นอารยธรรมอียิปต์โบราณ

บทที่ 1 หนังสือที่ใช้ในการค้นคว้า

1. Aldred, C. *Egypt to the End of the Old Kingdom.* London. 1965.
2. Aldred, C. *Akhenaton and Nefertiti.* New York : 1973.
3. Boren, H. C. *The Ancient World : An Historical Perspective.* New Jersey. 1956.
4. Burkitt, M. *The Old Stone Age.* New York : 1963.
5. Frankfort, H. *Birth of Civilization in the Near East.* New York. 1956.
6. Franfkart, H. *Ancient Egyptian Religion.* New York : 1948.
7. McNeill, W.H. *A World History.* Oxford University. 1967.
8. Mellaart, J. *Earliest Civilization of the Near East.* New York. 1965.
9. Wells, H. G. *The Outline of History.* New York. 1971.
10. Wilson, J.A. *The Culture of Ancient Egypt.* Chicago. 1951.